

Abdulhamid Han

“İhtirâz-ı ta’ neden kalmaktadır âhim nihân Bir hakikat kalmasın âlemde Allahım nihân (Muallim Nâci) ihtirâz (çekinme), ta’n (kötüleme), nihân (gizli)	Kötülenmekten/kınanmaktan çekindiğim için âhim gizli kalmaktadır Hiçbir hakikat gizli kalmasın şu alemde Allah’ım
--	--

- **Türk Tarihinde Meseleler** (Atsız)

Toplumun en büyük haksızlığına uğramış tarihî şahsiyetlerden biri, II. Abdülhamid’dir. Kendisinden önceki devirlerin ağır yükünü omuzlarında taşıyan, en güvenebileceği adamların ihanetine uğrayan ve **dağılmak üzere olan içi dışı düşman dolu bir imparatorluğu 33 yıl sırf zekâ ve hamiyeti ile ayakta tutan bu büyük padişah kaatil, kanlı, müstebit, kızıl sultan, cahil ve korkak olarak tanıtılmış**, daima aleyhinde işleyen propagandanın tesiriyle de böyle tanınmış talihsiz bir insandır.

Bu düşmanlığı aşılayanlar ilkönce **İttihatçılar**, yani hürriyet kahramanları(!), yani Sultan Abdülhamid’in 33 yıl ayakta tuttuğu imparatorluğu 10 yılda dağıttıktan sonra memleketten kaçan kişilerdi. İttihatçılardan sonra da **Ermeniler, Rumlar, Yahudiler**di. Yani;

- yabancıları işe karıştırarak Türkiye’yi batırmak için Osmanlı Bankası’nı basan, Anadolu’da kargaşalık çıkaran ve Avrupa’nın gık demesine meydan vermeden Sultan Abdülhamid tarafından tepelenen Ermeniler;

- Balkanlara saldırıp karışıklık çıkarmak ve yine yabancıların da işe karışması ile Türkiye’yi parçalamak isterken Sultan Hamid tarafından 1897’de tepelenen Yunanlılar (ve bizdeki adı ile Rumlar);

- ve Filistin’de bir Yahudistan kurmak teşebbüsleri Sultan Hamid tarafından önlenen Yahudi’lerdi.

İlk Meşrutiyet Meclisinde, hıristiyan mebusları, Türkiye’nin bir an önce parçalanması için Ruslar ile savaşa şiddetle taraftar olmuşlardı. Ve gerçekten de neredeyse imparatorluk dağılacaktı. Sultan Hamid, bunu gördükten sonra, meşrutiyeti devam ettirseydi, elbette ki yanlış bir iş yapmış olurdu. Müslüman olmayan mebuslarla birlikte, dışardan körüklenen Arap ve Arnavut milliyetçilerine de set çekmek üzere **Meclisi kapatması, Sultan Hamid’in en büyük başarısı ve hizmetidir.**

Çünkü o zaman 30 milyon nüfuslu imparatorlukta 10 milyon Türk, 12 milyon müslüman gayritürk, 8 milyon da hıristiyan gayritürk vardı. Yani **Türkler nüfusun ancak üçte birini teşkil ediyordu.** Hıristiyan unsurlar kültür bakımından Türklerden ileri idi. Rusya ve diğer Avrupa devletleri tarafından korunuyorlardı. Avrupa’da okumuş aydınları çoktu. Arap nüfusu da kültür bakımından Türklerden geri değildi ve Arap milliyetçiliği, hattâ halifeliği Türklerden almak fikir ve düşüncesi başlamıştı.

Bu şartlar altında çalışacak bir meclisten acaba ne gibi kanunlar çıkabilirdi? **İmparatorluğu parçalamak için bütün imkânlar hazırlanmaz, Türklük aleyhinde kanunlar çıkmaz mı idi?** Mecliste temsilcileri bulunan bütün unsurlar, daha sonra örneklerini gördüğümüz azgınlıklara hemen başlamaz mı idi?

1908’de Meclis açılıp mebuslarla konuştuğu zaman: “**Geçen Meclisteki gayrimüslim mebusların hemen hepsi Avrupa’da tahsil görmüş insanlar olduğu halde bizimkilerin çoğu ümmî idi.** Bu haliyle mebuslarımız gayrimüslimlerin tezviratına ve devleti baltalamasına mukavemet edemezlerdi. **Otuz yıldır birçok mektepler açarak müslüman halkı aydınlatmaya çalıştım.** Bilmem, kâfi gelecek mi? Allah muvaffak etsin!” demesi doğru görüşüne delildir. Bunun doğruluğunu anlamak için 1908 Meşrutiyet Meclisi’ndeki gayritürk unsurların küstahça hareket ve sözlerini hatırlamak yetiştir.

İşte Sultan Hamid, meclisi kapatarak bütün bu tehlikeleri önledi ve tahtından indirilmeydi, daha da önleyecekti.

1877-78 savaşından yenilerek çıkan Osmanlı ordusunu, o zamanın en mükemmel silâhları ile, meselâ **mavzer tüfekleriyle silâhlandırdı.** Denizci devletlerin ve Rusların denizden yapmaları

mümkün taarruzlara karşı, **Istanbul ve Çanakkale boğazlarını tahkim etti. Ve, Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizlerle Fransızların 18 Mart 1915 saldırıları bu istihkâmlarla durduruldu.**

Mükemmel kurmaylar yetiştirdi. 1914-18 Savaşı ve İstiklâl Savaşı'nı bunlar idare ettiler. Sultan Aziz'in, Ruslarla çarpışıp Kırım'ı kurtarmak için hazırladığı donanma, denizcilik tekniğinin değişmesi karşısında değerini kaybetmişti. 8-10 mil giden gemilerle artık iş görülemezdi. Bunları kadro dışı ederek iki zırhlı ile iki kruvazör aldı.

Pek çok okul açtı. Pek çok yol ve köprü, ayrıca hastahane ve çeşme gibi hayrat yaptırdı. Görülmemiş bir haber alma şebekesi kurdu. Yabancı elçilerden bile casusları vardı. Avrupa'da kuş uça haberleri oluyor, aleyhimizdeki kararları önceden öğrenerek tedbirini alıyordu. Hilâfeti, Osmanlı Hanedanından almak için Mısır'da kurulan gizli bir derneğin üyelerinden biri Sultan Hamid'in adamlarından biri idi. **Balkanların mezhep ve milliyet aykırılıklarını körükleyerek birleşmelerine engel olduğu gibi; İngiliz, Alman ve Rusları da birbirine düşürerek aleyhimizde birleşmelerini engelledi.**

Sultan Hamid'in haricî ve malî siyaseti dâhiyane, maarif ve bayındırlık siyaseti mükemmeldi. Büyük Avrupa devletlerini birbirine düşürerek Türkiye aleyhine birleşmelerini önledi, Avrupalı siyaset adamlarından, elçilerinden, gazetecilerinden para ile elde ettiği adamlar sayesinde, batıların hakkımızdaki karar ve düşüncelerini her zaman vaktinde öğrendi, bu kararları bozmanın ve önlemenin yollarını buldu. Denilebilir ki **Abdülhamid, Avrupa devletlerini avucunda tutmuş ve onları istediği gibi oynatmıştır.**

Malî siyaseti de böyledir. **Sultan Aziz çağında alınan borçların üçte ikisini ödemiştir.** Geriye kalan üçte birinin ödenmesi Cumhuriyet zamanının ortalarında tamamlanmıştır. Abdulhamid zamanında paramızın değeri yüksekti. **33 yılda aşağı yukarı, hiçbir şeyin fiyatı değişmemiştir.** Bazı aylar aylık verilmediği halde, memlekette açlık ve sefalet denilen şey bilinmiyordu.

Sultan Hamid, en uyanık ve şuurlu insandı. Yıldız tepesinden tek başına Osmanlı İmparatorluğunu idare etti. Okullar, yollar ve ilmî yayınlar ile onu yüceltmeye uğraştı. Kuvvetli kurmay subaylar hazırladı. **Ermenileri sindirdi. Balkan milletlerini birbirine düşürerek aleyhimizde birleşmelerine engel oldu. Avrupa devletlerini kukla gibi oynattı.** Türkiye'de ve Avrupa'da kuş uça haberleri olurdu. İngiliz entelijensini gölgede bırakan bir **haber alma şebekesi** kurmuştu. Değerli insanları korudu. Para ile düşmanlarını kul haline getirdi.

Kadınları asla devlet işlerine karıştırmadı. Kan dökmeydi. Kimsenin ekmeği ile oynamadı. Böylelikle 33 yıl, içten güçsüz ve dıştan tehlikelerle çevrili imparatorluğu ayakta tuttu. **İslâm dünyası üzerinde öyle bir otorite kurdu ki, avrupa devletleri bu nufuzdan çekinir oldular.** Onun kudreti sayesinde İstanbul ve Rumeli hıristiyanları Türklere karşı bir aşağılık duygusu içinde idiler. Her ay yüzlercesi, kendi istekleriyle, müslüman oluyorlardı.

Tahttan indirilmese ve aynı otorite ile devleti on yıl daha idare etseydi, Balkan savaşı çıkmayabilir, Türkiye Birinci Dünya savaşı'na girmez ve bu suretle imparatorluk kaybedilmezdi.

Çok namuslu ve dindar bir adam olduğu için, asla kan dökmemiştir. Mithat Paşa'yı öldürttüğü hakkındaki söylenti iftiradır. Gerçi o, **Mithat Paşa'dan şüphe ediyor, onun Sultan Aziz'i öldürmüş olduğuna inanıyordu.** Fakat, kan dökmekten, bütün hayatı boyunca çekinmiş, **Mithat Paşa ile arkadaşlarının idam kararlarını bile müebbet hapse çevirmişti.**

Onun kaatil olduğu yalan, kızıl sultan olduğu iftiradır. Avrupalıların ve Ermenilerin yakıştırdığı kızıl sultanlığı benimsemek, onların emellerine hizmet etmek olmaz mı? **Sultan Hamid, kızıl değil "Gök Sultan"dır.**

Sultan Hamid'in verdiği en büyük ceza sürgündü. Sürgünlere de aylık bağlardı. Namık Kemal'in mezarını yaptırmak büyüklüğünü de göstermiştir.

Sultan Hamid için, Osmanlı İmparatorluğunu, soyumuzun düşmanı Moskoflarla hilâfetin düşmanı İngiltere'ye, devletimizin düşmanları siyonizme ve azınlıklara, rejimin düşmanı hürriyetçilere karşı savunmak meselesi ve vazifesi vardı. Bunun için de kendisinin, devlet başkanı kalması gerekti. Kendisi çekilirse, devletin tutunamayacağı hakkındaki düşüncesinin doğruluğu, çok geçmeden gerçekleşmiştir.

Merhum Gök Sultan Abdülhamid Han, bütün hayatında bir fikir, **devleti ayakta tutmak ve hazırlanmak** için yaşadı. Siyasî dehası ile Avrupa'yı ve Moskof'u oyalıyor, bir yandan da **demiryolu** ve okul ile Türk milletini kuvvetlendirmeye çalışıyordu.

Onun bir yüksek okul ve hattâ lise diploması yoktu. Fakat özel öğretmenlerle hayattan ve içinde yetiştiği büyük ve muhteşem hanedandan çok cevherli şeyler öğrenmişti. Kurduğu çok değerli **Yıldız Kütüphanesi**, bugün, Üniversite Kütüphanesi'nin temelini teşkil etmektedir. **Bayazıt Umumî Kütüphanesi**'ni de yine o kurdu. Yani Sultan Hamid, Türk kültürüne kütüphane kurarak, pek çok okul açarak ve ilmî eserler yazdırarak hizmet etti.

Abdulhamid zamanında açılan okullar ile yapılan ilmî yayınlar, şaşılacak kadar çoktur. “Sicill-i Osmânî”, “Kaamûs ül-Âlâm”, “Kaamûs-i Türki”, “Lehce-i Osmânî” gibi hâlâ ilk elde başvurduğumuz ana kaynaklar bu zamanda yayınlanmıştır. Sonra, padişah olur olmaz “Hadimet ül-Usûl” adı ile tarih metodolojisine ait bizdeki ilk eseri hazırlaması çok dikkate değer.

Sultan Hamid ile onun düşmanları olan hürriyetçileri ölçüştürmek için, yalnız şu noktaya bakmak yeter: Hürriyet kahramanları(!), hürriyeti yok edip yüzlerce masumu astırdıktan sonra, savaşa soktukları devlet yenilince, hırsızlar gibi kaçtılar. Gök Sultan, bir tek siyasî idam yapmadan, en korkunç siyasî güçlükleri atlatarak 33 yıllık saltanatında devleti ayakta tuttukten sonra **tahtından indirilirken, Moskof çarının Rusya'ya davetini; Selânik'ten Alman gemisiyle İstanbul'a gelirken de Alman İmparatorunun davetini reddederek vatanında bir sürgün ve mahpus gibi yaşamayı tercih etti.**

Birinci Dünya Savaşı'nda düşman donanması Çanakkale Boğazı'nı zorlarken ve durum buhranlı iken, **hükûmetin Anadolu'ya taşınması düşünülmüş** ve o zaman Beylerbeği Sarayı'nda münzevî bir hayat yaşayan Abdülhamid'e, kardeşi V. Mehmed tarafından Talât Beğ'in başkanlığında bir heyet gönderilmişti. Abdülhamid, durumu anlatarak Anadolu'ya geçmenin zaruretini söyleyen heyeti sükûnetle dinledikten sonra şunları söyledi:

“Ceddim Fatih Hazretleri İstanbul'u alırken son **Bizans İmparatoru şehirden kaçmayı düşünmemiş, ordusu başında ölmüştür.** Biz, Bizans imparatorları kadar da mı olamıyoruz? Ki bu şehri bırakmayı düşünüyoruz? Osmanlı Hanedanı İstanbul'u terkederse bir daha oraya dönemez. Muhterem biraderime söyleyin: İstanbul'dan bir adım bile dışarı atamam!”

- **II. Abdülhamîd 33 yılda sadece 5 idamı onayladı** (*Yılmaz Öztuna*)

Sultân Abdülhamîd'in hasm-ı cânı olan ve onu tahttan indiren İttihad ve Terakkî'nin ileri gelenlerinden Celâl Bayar, 1960'larda kaleme aldığı hâtıralarında o dönem adalet sistemimizi şöyle anlatır (aynen):

“**İkinci Abdülhamîd, kendisine muhalefet eden hâkimlere, davaya ve mahkemelerin kararlarına karşı hiçbir hareket ve teşebbüste bulunmamıştır.** Esasen İkinci Abdülhamîd, adalet ve kazâ (yargı) hakkına bağlı işlerin sorumluluğunu, adliye nâzırı (adalet bakanı) Abdurrahman Paşa'ya bırakmıştı. Adliye işlerine karışmazdı. Abdurrahman Paşa da bu konuda ziyadesiyle dikkatli ve ciddi idi. Müdâhale, kimden ve nereden gelirse gelsin asla kabûl etmez, reddederdi. İkinci Abdülhamîd, Paşa'nın bu tutumunu takdirle karşılardı. Bu yüzden Abdurrahman Paşa zamanının adliyesi ve kazâ (yargı) organlarının başında bulunan hâkimleri, vasıfları ve feragatleri bakımından bugün için dahi aranacak değerli şahsiyetlerdi. İkinci Abdülhamîd, idam cezasından da hoşlanmazdı.” (*Ben de Yazdım*)

Halkımızın Sultân Hamid dediği hâkan-halife İkinci Sultân Abdülhamîd Hân'ın yönetiminde veya himayesinde bulunan Osmanlı imparatorluk toprakları 10 milyon kilometrekareye yakındı. Orta Afrika'dan Orta Avrupa'ya, Adriyatik'ten Umman Denizi'ne uzanıyordu. Böyle bir **devleti 33 yıllık saltanatının (1876-1909) otuz buçuk yılında (1878-1908) şahsen yönetti.** Muhaliflerinin Mutlakîyet ve İstibdâd Devri dedikleri bu rejim, Meşrûtiyet denen taçlı demokrasiden başka üstelik Tanzîmât denen kısıtlı demokrasinin bile bazı taraflarına aykırı idi. Anayasa (Kaanûn-i Esâsî) ilga edilmemiş, sadece meclisler kapatılıp seçim yapılmamıştır. 1876 trajedisi ve 1878 yıkımı sebepleriyle Sultân Hamid, yönetimi şahsen ele almıştır. O devrin Avrupa yönetimlerine aykırı değildi.

Dış politika, eğitim, bayındırlık, yargı gibi en temel konularda tam bir Tanzimatçı idi. Askerin politikaya karışmaması hususunda da öyle. Ancak **1876'da askerinin darbe yaparak rejime ve devlete ihaneti, 1908 ve 1909'da tekrarlanarak, imparatorluğun sonu 1913 darbesiyle artık**

tamamlanacaktır. Cevdet Paşa'nın kurduğu Tanzimât eğitim ve adaletini, çok daha geliştirerek uyguladı. Kazâ'nın icrâ'dan (yargı'nın yürütme'den) ayrılması, daha açık ifadeyle asker gibi yargının da asla politikaya karışmaması bir Tanzimât ilkesi olduğu için, Sultân Abdülhamîd devam ettirdi. Tahta geçtikten sadece 25 gün sonra -daha önce de 2 defa bu makamda bulunan- Cevdet Paşa'yı adliye nâzırı yaptı. 10 yıl bu makamda kalan Cevdet Paşa'nın ünlü halefi Abdurrahman Paşa da 12 yıl, 9 ay kesiksiz bu görevde bulundu.

Abdurrahman Paşa, Sultân Hamîd dönemi Türk adliyesinin karakteristik ve âbidevî şahsiyetidir. Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce biliyordu. İmparatorluk protokolümüzde bakanlar kurulunda, nâzırların sırası sadrâzam, şeyhulislâm, serasker (savunma bakanı), adliye nâzırı... şeklinde iken **Sultân Abdülhamîd, adliye nâzırı'nı serasker'den önceye alarak sırayı değiştirdi ve kabinede 3. sırayı verdi.** Cumhuriyet hükümetlerimizde ve günümüzde de bu sıra değiştirilmedi.

İkinci Abdülhamîd, bir hükümdarın müdahalesinin hiçbir lüzumu olmadığı teferruâta kadar karıştığı halde, yargıya ve ilme müdahale etmediği biliniyor. Yukarıda Bayar'ın ifadesi de açıktır. Rüşvet ve iltimas o devirde de epey yaygındı. Fakat yargıda geçersizdi. Bir hâkim veya savcının rüşvet veya iltimasa bulaşması derhal meslekten çıkarılmakla sonuçlanırdı. **Padişah, yargıç ve profesör tayin etmezdi. Mahkemeler bağımsız, yargıçlar hürdü. Dürüst ve bilgili idiler. Maaşları yüksekti.** Her alanda jurnal denen istihbaratın alçaklık derekesine düştüğü mekanizma, yargıda işlemedi. Dava sayısı çok azdı. Vatandaşlar, imparatorlukta her kavimden milyonla insan yaşadığı halde, birbiriyle davalı bir toplum oluşturmuyordu. **Anlaşmazlıklar; aile, esnaf, mahalle arasında çözümlenirdi. Olur olmaz şey için yargıya gitmek ayıp sayılırdı.**

Uzun saltanatında Sultân Abdülhamîd, sadece 5 kaatilin idamını onayladı, diğerlerini müebbete çevirdi. İç ayaklanma, isyan, ihtilâl teşebbüsü, silâhlı başkaldırıların asker gücüyle ve şiddetle bastırıldığı doğrudur. Ermeni ayaklanmalarını bu şekilde bastırıldığı ve doğuda Kürtleri onların kıyımından kurtardığı için padişahımızın adının Avrupa'da 'Kızıl Sultan'a çıktığı ve hakkındaki bu tabirin bizim millet ve devlet kavramlarına bîgâne olanlarımız tarafından da kullanıldığı malûmdur. Fakat devlete karşı suçlarda da cezaların hafifletildiği görülmektedir. Devlet memurları, çok açık ve yüz kızartıcı suç işlememişler, sadece politikaya karışmışlarsa, imparatorluğun meşakkatli coğrafyalarına atandıkları, daha ağır olarak maaşla sürüldükleri de, Sultân Hamîd rejiminin özelliklerindedir.

- **Sultan II. Abdülhamid ve eğitim** (<http://www.populertarih.com>)

Sadrâzam Mehmet Sait Paşa'nın 1880'li yıllarda eğitim konusunda getirdiği yeniliklere şaşıracaksınız. Said Paşa'nın eğitim konusuyla ilgili ilk layihası 1878 tarihlidir. Adliye Nazırı iken, Padişahın iradesiyle hazırladığı bu arizada **sultanilerin kurulmasını, maarif müdürlükleri ve müfettişlikleri ihdası, ilk öğretim için yapılan masrafların ahaliye yükletilip, bu suretle tasarruf edilecek para ile bir Dar'ül-fünun açılmasını, rüşdiyelerde Fransızca dersi konulmasını, kütüphaneler ve müzeler tesis edilmesini, ayrıca da bir Sanayi-i Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar Okulu) kurulmasını tavsiye etmektedir.**

Said Paşa'nın I. ve II. Başvekillikleri arasındaki kısa dönem sırasında (9 Haziran-12 Eylül 1880) İmparatorluğun muhtaç olduğu ıslahatlar konusunda yapılması gerekenleri ayrıntılı bir şekilde işleyen ve 1880 Ağustos'unda Padişah'ın iradesi üzerine hazırlayıp sunduğu layiha çok önemlidir. Bu uzun layihanın, daha önceki layihacıların eserlerinden de istifade ile yazıldığı anlaşılan ayrıntılı başlangıç kısmında Said Paşa, "bir devletin irtifai münhasıran marifet ve istikametle hasıl olur" dedikten sonra, bu özelliklerin zayıflaması veya ortadan kalkmasıyla **Osmanlı Devleti'nin bir çöküş sürecine girdiğini belirtir. Çare ise, bunların ihya edilmesidir ve bunun vasıtası da maarif ve adalettir. Ona göre maarif reformu diğer bütün gelişmelerin ön şartıdır.** Said Paşa açıklamalarına devamla, kısaca kamu işlerinin ehliyetli yönetimi, medeni bir toplum hayatı, yabancı düşmanlara karşı savunma, "ve hatta, bundan böyle, şimdi zihinleri eğitimle açılmış olan Hristiyan halkları kontrol altında tutmak için..." eğitim reformunun şart olduğunu vurgular.

Bununla birlikte **eğitim de tek başına yeterli değildir. Ona göre dürüstlüğe de ihtiyaç vardır. Onun yokluğu da riyakarlık, rüşvet, yalan ve vatan sevgisi duygusunun yok olmasını doğurur.** Bu kötülüklerin yayılarak devleti yıkmasını önlemek için, devlet bu bozulmayı ortadan kaldırmalı ve şimdiye kadarkinden daha iyi bir namuslu ve dürüst davranış örneğini sergilemelidir. "Din-i mübin-i İslam, adaleti himaye ettiği halde hükümetin bir zamandan beri bu vazife-i mübremde (sağlam ve

kaçınılmaz vazifede) vaki ihmali inkar olunamaz dereceye gelmiştir.” Buna çare bulmak için ise **mahkemeler yeniden düzenlenmeli ve hukuk usulleri gözden geçirilmelidir. Ayrıca yeni bir hukukçu kadrosu yetiştirmek üzere hukuk okulları açılmalıdır.**

Said Paşa’yı eğitimle uğraşmaya iten sebeplerin başında, bu konuda Meclis-i meb’usan’da sık sık görüşmeler ve tartışmalar yapılması gelmektedir. Ayrıca devletin ilerlemesi ve geleceğinin garanti altına alınması bunu gerektirmektedir. Hatta Berlin Kongresi’nde bile devletin eğitim müesseseleri tartışma konusu yapılmıştır. **Ona göre ilk öğretimin yaygınlaştırılması uzun zaman alacağından, önce yüksek tahsil mekteplerini açmak şarttır.** Zira memleketin ilerlemesi ve yaşaması yüksek tahsilli ihtisas sahibi insanlarla mümkündür.

1881’deki layihasında, 1880 tarihli layihadaki genel fikirlerin, geniş bir eğitim programı haline girdiği görülmektedir. Said Paşa’nın eğitim konusunda güzel bir rüyası olarak nitelendirilebileceğimiz bu mükemmel programa göre, **eyalet, sancak, kaza ve nahiye merkezlerinde hangi okulların açılacağı, her nahiye merkezinde bir de genel kitaplık kurulacağı, ayrıca üniversite (Darü’l-ulum) ve teknik üniversitelerin (Darü’l-fünun) ne şekilde teşkilatlanacağı** ve bunların bölümleri verilmektedir. Bu programda gayri müslimlerin eğitiminin de düşünülmesi dikkat çekicidir.

Yine bu programda bu okulların kurulması için gerekli para kaynağı, eleman karşılanması gibi konularda hiçbir pratik tavsiye ve tedbirden bahsedilmemesine rağmen, Said Paşa 1884’te konulan Maarif Vergisi sayesinde bu kaynağı bulmuştur. O idadilerin açılması için de kaynak temin etti. **Maarif Nezareti’nce bastırılan binlerce ders kitabı** özellikle Anadolu’daki vilayetlere gönderilmiş, bu kitaplar zengin çocuklarına parayla satılmış, **fakir çocuklarına ise bedava verilmiştir.** Ayrıca bu devrede Türkçenin eğitimde ortak bir dil haline getirilmesine de çaba gösterilmiştir.

Said Paşa hayata dönük, hem ferdin hem de devletin çıkarlarına uygun bir ilk öğretim tasarlıyordu. Ancak o **ilk ve orta okulların birleştirilip sekiz yıllık bölge okulları haline getirilmesini düşünmüştür.** Bugün Türkiye’de yeni ve çağdaş bir reform tasarısı olarak uygulamaya sokulan bu sistemi Said Paşa yıllarca önce ortaya atmıştır.

Yeni okulların açılmasına özel bir önem veren Said Paşa, daha ilk sadaretinde rüştiyelerin çoğaltılmasına gayret göstermiş, diğer sadaretlerinde de bu gayretini sürdürmüştür. **1884 yılında İstanbul’da 17, vilayetlerde 119 rüşdiye mektebi açılmıştır.** Osmanlı Devleti’nde batı tipi okulların açılması ve yayılması konusunda Said Paşa’nın hizmetleri büyüktür. Böylece batı kültürünün idadiler yoluyla Anadolu’ya yayılmasını sağlayan odur.

Said Paşa 1888 tarihli layihasında, mevcut eğitim sistemindeki pedagojik noksan ve eksiklikleri üzerinde durmakta ve **halk eğitimi** ile ilgili olarak bazı tedbirlerin alınmasını da teklif etmektedir. Ayrıca 1895 tarihli diğer bir layihasında da **Avrupa ve Amerika’daki eğitim müesseselerinin dereceleri ile, vermekte oldukları mezuniyet ve ihtisas diplomalarını** açıklamakta ve Osmanlı Devleti’ndekilerle karşılaştırmaktadır. Bütün bu layihaların ışığı altında eğitim ve öğretim hizmetleri açısından yapılanlar, Türkiye’nin eğitimde çağdaşlaşmasında Said Paşa’nın küçümsenmeyecek bir payı olduğunu açıkça göstermektedir.

“İkinci Abdülhamid, emperyalizmin en maskara çılgınlığını yaşadığı bir devirde, bugün üzerinde iki düzine bağımsız devletin bulunduğu, Orta Afrika ile Orta Avrupa üzerinde 3 kıt’aya yayılmış Türk imparatorluğunu yönetti. **Kurduğu okullarda okuyup en mükemmel ve çağdaş öğretimle yetişen subaylar ve siviller, Osmanlı’nın Türk milletine son armağanı olarak, Türkiye Cumhuriyeti’ni kurdular.**” (Yılmaz Öztuna)

- **Abdülhamid Han’ın petrol haritası (Aksiyon)**

Sultan Abdülhamid’in, hazırlattığı bir harita ile Güneydoğu’nun neredeyse tamamındaki yüksek ölçekteki petrol rezervini saptadığı belirlendi. Başmühendisin notu çarpıcı:

Haftalık haber dergisi Aksiyon’da yer alan habere göre Sultan II. Abdülhamid özellikle 1800’ün son çeyreğinde tüm dünyada gündeme gelen ve stratejik bir maden olduğu kabul edilen petrol için büyük çaba harcadı. Yetişmiş jeoloji ve maden mühendisi olmaması Devlet-i Aliye’nin elini kolunu bağlıyordu. Ancak uğruna savaşların çıkartılacağı, yeni bir dünya düzeninin oluşturulacağı petrolün ehemmiyetini anlayan Abdülhamid sıkıntıları kendi fedakarlıkları ile aştı.

Hazine-i Hassa'dan, yani padişahın şahsi malından ödenek çıkartılarak geniş kapsamlı bir petrol rezervi çalışmasına girildi. Sultan'ın kendi parasıyla yaptırdığı çalışmada yabancı ve yerli mühendisler yer aldı. **Musul ve Bağdat havalisinde, Dicle ve Fırat nehirleri havzasında petrol taraması yapıldı.** Alman maden mühendisi Paul Groskoph ve Habip Necip Efendi yönetimindeki araştırma ekibi çalışmalarını 22 Ekim 1901'de Sultan II. Abdülhamid'e sundular.

Bu zamana kadar söylenen ancak mahiyeti hakkında bir bilginin bulunmadığı "Sultan'ın petrol haritası" sadece Güneydoğu'da değil, Hakkâri ve Bitlis gibi illerde de petrol bulunabileceğini öngörüyor. Haritayı hazırlayan heyet, Bitlis Suyu denilen çayın kıyısı boyunca önemli petrol rezervleri tespit etmiş. Heyetin başkanı Paul Groskoph, petrol noktalarını tek tek tespit ettiklerini aktarırken, takip ettikleri güzergâhı da detaylı bir biçimde anlatıyor. Petrol havzasını dolaşan Paul, **Siirt tarafında ve Dicle Nehri kıyısında zengin petrol rezervlerinin bulunduğunu** belirtiyor.

Dicle Nehri kıyısındaki noktalarda yeterli araştırmayı yükselen sulardan dolayı yapamadıklarını da raporuna ilave eden Paul, nehrin kıyısı dışında, Dicle'nin kıyı şeridi boyunca uzayıp giden yüksek dağlarda da petrol bulunduğunu kaydetmiş. Yine de o dönemin teknik imkanları açısından 900 metre yükseklikteki bu dağlardan petrolün çıkarılması ve nakliyatının zor olacağını eklemeyi unutmamış raporuna.

Güneydoğu Anadolu'nun neredeyse tamamı ve Doğu Anadolu'nun bir kısmını kapsayan petrol haritasında Diyarbakır, Mardin, Bismil, Hazro Çayı etrafı, Sinan, Batman Çayı etrafı, Dicle bölgesi, Midyat, Bedran, Tulan, Siirt, Botan Çayı etrafı, Habur, Fındık, Cizre, Habur Çayı etrafı, Bitlis Çayı kıyısı ve Hakkâri (Çölemerik)'de önemli petrol yataklarının bulunduğu kaydediliyor.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da çalışmalarını tamamlayan heyet daha sonra bugün Irak sınırları içinde kalan merkezlerde petrol taramasına devam ediyor. **Kerkük, Babagürgür, Zaho, Süleymaniye, Bağdat, Musul ve Altınköprü'deki petrol noktaları** kilometre ve yerleşim yerlerine göre yön tayini yapılarak kayıt altına alınıyor. Raporunda Kerkük ve şehre 15 kilometre uzaklıktaki Babagürgür bölgesinde **yoğun miktarda petrol rezervinin bulunduğu** belirtiliyor. **Babagürgür bölgesinin II. Abdülhamid'in şahsî malı olduğu**, ve bu topraklarda Türkiye'deki Nefçi ve Doğramacı ailesinin pay sahibi olduğu biliniyor. Ekip yaptığı tetkikler sonucunda en kaliteli petrolün Bağdat yakınlarındaki El-Kayra ile Mendel'de olduğu sonucuna da varıyor.

Ulaşımın Dicle'de sal üstünde, karada da at ve eşek sırtında yapıldığı bir dönemde aylarca süren bir çalışma sonunda Başmühendis Paul Groskoph, ince detayların yer aldığı raporun sonuna iki önemli noktayı da ilave etmeyi unutmuyor: "**Dicle ve Fırat nehirleri havzasında zengin ve mühim petroler bulunuyor. Bunların işletilmesi ve pazarlanması için Bağdat'a uzanan bir tren yolu lâzım. 1889'da inşaatına başlanan ve 1902'de biten demiryolu petrolün Anadolu'ya taşınmasını sağlayacaktır. Bunun için ana hatta sadece birkaç ilave ek hattın yapılması yeterlidir.**"

Başmühendisin ikinci notu ise iyi değerlendirilmesi durumunda **bu petrol coğrafyasının gelecekte dünyanın en önemli merkezlerinden biri olacağı** şeklinde. Kısa bir zamanda bu kadar noktada tarama yaptırarak günün kıt imkânlarına rağmen petrol tespitini belgelendiren Sultan II. Abdülhamid'in saltanat ömrü petrol çıkartmaya yetmedi.

- **Abdülhamid, Hahambaşı'na nasıl özür diletmişti?** (*Mustafa Armağan*)

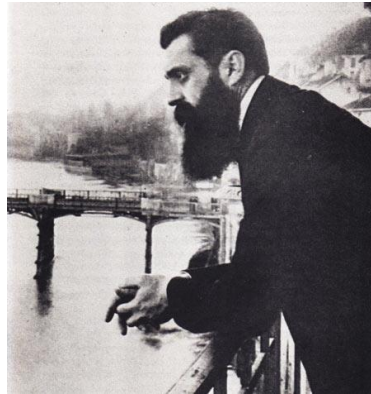
Abdülhamid Han'ın Yahudiler ile Siyonistleri nasıl hassas bir ölçüyle ayırt ettiğini ve teb'ası olan Yahudilerin haklarının korunmasına ne denli ihtimam gösterdiğini, öte yandan ülkesinin bir parçasını koparma planları yapan Siyonistlere karşı ne denli şiddetli davrandığını görmek için Yahudi tarihi uzmanı Avram Galante'nin "**Abdülhamid ve Siyonizm**" adlı makalesinden daha güvenilir bir kaynak bulunamaz. Henüz Türkçeye tercüme edilmemiş olan makalede Abdülhamid'in, çok güvendiği Hahambaşı Moşe Levi'yi alışık olunmadık bir şekilde azarlayıp tehdit ettiği ve ayağına kapandırıp özür dilediği bizzat Levi'nin torunu Yeşua Eşkenazi'nin verdiği belge ve bilgilere dayanılarak anlatılmıştır.

Siyonizm'in kurucusu Theodor Herzl, yanında Moşe Levi ile kapı kâhyası olduğu halde Sultan'ın huzurundadır. Herzl, Yahudilere gösterdiği ihtimamdan dolayı Sultan'a teşekkür eder ve bir meblağ karşılığında **Filistin'e Yahudi göçüne izin vermesi ve Girit'e benzer bir özerklik tanınması** teklifinde bulunma cüretini gösterir.

Abdülhamid'in cevabı son derece diplomatiktir: "**Yahudilere güven duymuş olmam, teklifinizi reddetmememe mani değil.**" Ardından da topu ustaca bakanlar kuruluna atar. Böylece bir yandan Herzl'in niyet ve çapını ölçmek için zaman kazanırken, diğer yandan ilişkiyi kesmeksizin zamana yayma stratejisini izler. Tecrübesiz Herzl, bunun olumlu bir cevap olduğunu zannederek sevinecek ve yandaşlarına telgraf çekerek 'bu iş oldu' mesajı gönderecektir. Ancak bu cevap, aslında "olumsuz bir evet" demektir, zira 3 ay sonra **Filistin'e ne şekilde girmiş olursa olsun bütün Yahudilerin sınır dışı edilmesini** emreden iradenin altında da Abdülhamid'in imzası olacaktı. Demek ki, hayır diyemeyeceği durumlarda muhatabının içine gömüleceği bir cevap yumağı sunmak bir Abdülhamid klasiğiydi.

Fakat Galante, Abdülhamid'in sanki Filistin'e yerleşme izni verdiği anlamına gelecek bu cevaptan kuşkulanmıştır. Zira tanıdığı Abdülhamid imkânı yok böyle bir şey yapmazdı. Bu işin içinde bir iş vardı ama neydi?

Bu soruyu eski Ayan üyelerinden Behor Efendi'ye sorar. O da, Abdülhamid'in Herzl'e görüşmeden sonra **altın bir kravat iğnesi** hediye ettiğini, bundan, iğneyi hediye ettiği kişiye çok öfkeleniği ve iğneyi göğsüne saplamak istediği manasının çıktığını söyler. İlk işaret alınmıştır. Gerçekte Abdülhamid bu nezaket gösterisi halinde geçen görüşmeden hiç hoşnut olmamıştır. İçyüzünü Levi'nin torunu açıklar.

Theodor Herzl Abdülhamid'le görüştüğü günlerde

Herzl Viyana'ya döndükten sonra Abdülhamid **Hahambaşı'nı** çağırır. Levi sabahın 9'unda Saray'a gider ve huzura girmek için izin ister. Sultan cevap verir: "**Biraz beklesin**". Öğleye doğru Başmabeyinci Sultan'a kaymakamın beklemekte olduğunu hatırlatır. Cevabı aynı olur. Akşam olurken Sultan bugün gitmesini ve **yarın gelmesini söyler**. Moşe Levi, Sultan'ın işlerinin çokluğu nedeniyle kendisiyle görüşemediğini düşünerek ertesi gün aynı saatte Saray'a gelir. **O gün de huzura kabul**

edilmez. Levi bu kez Saray'dan ayrılırken, Sultan'ın kendisine karşı olan tutumundan kuşkulandırmaya başlar. **Üçüncü gün de aynı şekilde bekletilir.** Bu durum Başmabeyincinin de garibine gider ve Sultan'a Hahambaşı'nın beklediğini hatırlatır. O da güneş battıktan sonra huzura getirmesini söyler. **(Bu, Abdülhamid'in önemli mevkilerdeki kişileri cezalandırma yöntemi idi. Bu bir tür tutuklamaydı. Moşe Levi bu uygulamaya göre 3 gün hapsedilmişti.)**

Üzgün ve mahcup olan Hahambaşı şu cevabı verdi: "Size hep sadık kaldım. Şimdi de sadığım ve hep sadık kalacağım. Efendimiz, yemin ederim ki, burada Siyonizm'den söz edileceğini bilmiyordum; Herzl bu konuda bana hiçbir şey söylemedi. Beni onun suç ortağı olmakla suçlamayın. Ben masumum, milletim de masumdur!" Bunları söyledikten sonra, Moşe Levi ayağa kalktı, ağlayarak Sultan'ın ayaklarına kapandı ve kendisini ve milletini affetmesini istedi.

Sultan öfke ile ayağa kalktı ve şöyle dedi:

"O adamın ziyaretinden haberinizin olmadığını söylüyorsunuz. Oysa mektubunuzda onun benimle Yahudi milletine ilişkin bir konuda görüşmek istediğini yazıyorsunuz! Ne demek oluyor bu?!" Moşe Levi gözleri yaşla dolu bir vaziyette şöyle cevap verdi: "Efendimiz, **o adam gazeteci, zatalinizin genel olarak Yahudi sorunu konusundaki görüşlerinizi öğrenmek istediğini zannetmiştim**". Yetmişlik bir ihtiyarın karşısında ağlamasından duygulanmış olan Sultan şöyle dedi: "Şimdi sizin masum olduğunuzu anladım." Mabeyinciye çağırdı ve Hahambaşı'nı dinlendirmesini emretti. Torununun anlattığına göre Moşe Levi bu azardan sonra 15 gün hasta yatmıştır.

Son Sultan'dı gerçekten de. Şu sözünün ışıltısı bugüne kadar geliyor: **"Bu adamın talebinin yüzde birini bile kabul etseydim benim ve devletimin başına kim bilir neler gelirdi!"**

Kabul etmediğin için başına neler geldiğini biliyoruz Sultanım!

- **Sultan Hamid devrinde hiç toprak kaybedilmedi mi? (Prof. Ekrem Buğra Ekinci)**

Sultan II. Abdülhamid, Osmanlı padişahlarının **en uzun müddet tahtta kalanlarından** biridir. Bu sebeple hakkında söylenenler de çoktur. **Seveni kadar, sevmeyeni de vardır.** Ama belki **en az tanınan padişah** olduğu için, her gün hakkında **altı doldurulmaya muhtaç yeni rivayetler** ortaya atılmaktadır. Kimi, **bir karış vatan toprağını vermediğini** söylerken; ötekiler de, **en çok toprak onun zamanında kaybedilmiştir,** diyor.

İpler kimde?

Sultan Hamid **1876'da tahta çıktı.** O sene, son zamanlardaki **Rusya'ya yakın politikası** sebebiyle İngiltere'nin **husumetini çeken Sultan Aziz tahttan indirilip öldürülmüş;** yerine geçirilen **Sultan V. Murad da olup bitenlerden dehşete düşerek hastalandığı için 3 ay sonra tahttan indirilmişti.** Sultan Hamid, bu **hâdiselerin aktörlerine, Kanun-ı Esasi, yani anayasa ve parlamento sözü vererek padişah oldu.** Böylece Osmanlı Devleti, **Avrupaî manada bir taçlı demokrasi** hâline geldi. Zaten Tanzimat devrinden beri devleti Reşit Paşa, Âli Paşa, Fuad Paşa, Rüştü Paşa, Nedim Paşa gibi bürokratlar idare etmekteydi. Artık bu sistemin adı konulmuştur.

Dolayısıyla **tahta çıktığında ipler Sultan Hamid'in elinde değildir.** Parlamento ve aslında hükûmet, devletin hakiki idarecileridir. Hele **Midhat Paşa gibi güçlü bürokratlar,** padişaha fazla söz hakkı bırakmamıştır.

"İngiliz Asrı"

Midhat Paşa'nın Sırbistan'daki basit bir sınır tanzimine razı olmayarak ve İngilizlerin desteğine güvenerek memleketi sürüklediği 1877-78 Osmanlı-Rus harbi, Türk-İslâm tarihinin en büyük felâketlerindendir. Halk arasında 93 Harbi diye bilinen bu fâcia, devletin idam fermanı olmuş; padişah cezanın infazını elinden geldikçe geciktirmiştir.

Son bir asır zarfında defalarca Ruslarla savaştan ve her defasında mağlup olan Osmanlı Devleti; **İngiltere ve Rusya'yı dengede tutarak** hayatta kalıyordu. **Sultan Hamid, baba ve amcasının denge siyasetini miras almıştı.** Rusya'dan çekinen İngiltere, XIX. asrın ilk yarısında **Osmanlı Devleti'ni ayakta tutmak için** elinden geleni yaptı. Buna tarihimizde "İngiliz Asrı" denir.

Ancak 1870'lerden itibaren iktidara gelen İngiliz hükûmetleri Rusya'ya yakınlaşarak, Osmanlı Devleti hakkındaki **hayırhah politikayı terk etmişti.** Mamafih İngiliz hükûmetlerinin de kafası

karışık. Osmanlı, tamamen ortadan kalsın mı, yoksa parçalansın mı, karar vermemektedir. **Şark Meselesi** denilen bu mesele hakkındaki karara XX. asrın başında varacaktır.

Midhat Paşa, İngiliz taraftarı idi. Onların sistemine hayrandı. İktidara gelişinde ve yaptığı darbeye İngiltere'nin rolü vardı. Ancak kendisinin faal bir vâililikten öte kabiliyeti ve tecrübesi yoktu. **93 Harbi'nde İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni destekleyeceğini umuyordu. Ama umduğunu bulamadı. 1914'te olduğu gibi hiç girilmeyecek bir harbe sürüklenen devlet, tecrübesiz ellerde mahvolmuştur.**

Zafer Âbidesi

Osmanlı askerî tarihinin en feci sahnelerinin yaşandığı **93 Harbi'nde** Osmanlı orduları hem garpta, hem şarkta yenildi. Sırp, Rumen ve Yunanların müttefiki **Ruslar, Yeşilköy'e kadar geldi.** Üstelik buraya bir de zafer âbidesi diktiler. Türk tarihinin en feci antlaşmalarından biri, bugün Yeşilköy denilen **Ayastefanos'ta** 1878'de imzalandı.

Ancak **Rusların fazla güçlenmesinden endişelenen İngiltere** devreye girdi. Ayastefanos'un hükümlerini hafifleten bir nihai antlaşma aynı sene **Berlin'de** imzalandı. Bu yardım karşılıksız değildi elbette. **Kıbrıs'ın idaresinin muvakkaten kendisine devredilmesini** istedi. Bu aslında onlara **bir üs tahsisi** demektir. Kıbrıs, yine Osmanlı hâkimiyetinde mümtaz bir eyaletti. Vergiler İstanbul'a gelecekti. Teb'aya Osmanlı hukuku tatbik edilecekti.

Padişah böylece Osmanlıların Avrupa'dan tasfiyesini önledi. Berlin Muahedesi'ne göre bile devletin kaybı az değildi. Bu kayıplar Sultan Hamid'in saltanatı devrine rastlar. Ama bunlardan **padişahın doğrudan mesuliyeti olduğu söylenemez.** Bir kere padişah bu devirde fiilen idareci değildir. **İpler, Midhat Paşa ve avanesinin elindedir.** Harbin ve neticelerinin aslı mesulü onlardır. Ne gariptir ki, **vatan kahramanı** olarak tanınmış; her yere ismi verilmiştir.

Zaten Gitmişti

Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın resmen kaybı, bu muahede ile olmuştur. Ama bunlar zaten XIX. asrın başlarından itibaren **tedricen muhtariyet** elde etmişti. Harbden evvel neredeyse müstakil birer prenslik idi. 1878'de **tam istiklal** kazanmışlardır. Bulgaristan'da iki muhtar prenslik kurulmuştur.

Harb esnasında Ruslarca işgal edilen **Kars, Ardahan ve Batum** elden gitmiştir. Rusya'nın müttefiki olan Avusturya **Bosna'yı** işgal etmiştir. Muahede, **Tesalya'yı** da Yunanistan'a vermiştir. Padişah, bu maddenin tatbik edilmemesi için diplomatik yollarla yıllarca direnmesine rağmen, muvaffak olamamıştır.

Bu harbden sonra iyice zaafa düşen Osmanlı Devleti, iki mühim eyaletini kaybetti. **Mısır,** 1805'ten beri, Tunus ise 1710'dan beri muhtar (otonom) birer eyaletti. Merkezle bağları iyice zayıflamıştı. **Fransa, 1881'de bir sınır çatışmasını bahane ederek Tunus'u işgal etti.**

Süveyş Kanalı sebebiyle hıdivin aldığı borçları ödeyemeyen Mısır, 1882'de İngiltere tarafından işgal edildi. Osmanlı hükûmetinin Cihan Harbi'ne düşman tarafta girmesini bahane eden **İngiltere, 1914'te Mısır ve Kıbrıs'ı ilhak etti.** Bu kayıplar ancak Lozan'da tanınmıştır. Mısır ve Tunus'un kaybinda da padişahın doğrudan rolü yoktur.

Tahtına mal oldu

Berlin Muahedesi'ne göre, **Vilâyât-ı Sitte** denilen doğudaki altı vilayette (**Erzurum, Elaziz, Diyarbakir, Bitlis, Van, Sivas**) **muhtar bir Ermenistan** kurulacaktı. Sultan Hamid, Ermenilerin bu vilâyetlerde **ekseriyet olmadığını** gerekçe göstererek maddeyi tatbik etmemiş; **Hamidiye Alayları** vasıtasıyla şarkın kaybedilmesini önlemeye çalışmıştır. **Filistin'de Siyonistlerin muhtar bir Yahudi devleti kurmasına da yol vermemiştir**. Bu iki ısrarı, tahtını kaybetmesinde mühim rol oynamıştır.

Ödenemeyen **eski bir borç** sebebiyle Fransız donanması **Midilli**'yi; Makedonya'daki bir gümrük zammı yüzünden de Müttefikler **12 Adaları** işgal etmişti. Padişah, ufak tefek tavizlerle ve geri adım atarak hem Ege adalarını, hem de Makedonya'yı kurtarmıştır.

İtalya'nın gözünü diktiği **Libya**'da Sultan Hamid muktedir kumandanları vazifede tuttu. Mısır ile Tunus işgal altında olup buradan sevkıyat mümkün olmadığı için, **silah ve askerce takviye etti. Yerli halkı silahlandırdı**. Böylece Libya'nın 30 sene daha elde kalmasını temin etti ki, **İttihatçılar**, başa geçince, Harbiye Nâzırı Mahmud Şevket Paşa, **Libya'daki askerleri çekerek buranın İtalyanlarca işgaline yol açmıştır**.

Al Taviz, Ver Taviz!

Sultan Hamid, İngiltere ve Rusya'ya karşı Almanya'ya yakınlaşarak, yeni bir denge kurmaya çalışmıştır. Rusya'ya tampon gördüğü muhtar Bulgaristan Emâreti'ni taltiflerle hep yanında tutmayı bilmiştir. Bu, Bulgarların da işine geliyordu. **Bulgar Prensi**, sık sık İstanbul'a gelip Osmanlı yaver üniformasıyla merasimlerde boy gösterir; bahşişini alır giderdi.

Sultan Hamid, 93 Harbi'ni vesile bilip dedesi Sultan Mahmud gibi ipleri elinde tutmaya çalışmıştır, ama iş işten geçmişti. Saltanatı, harbin açtığı felâketlerin önünü elinden geldiğince almaya uğraşmakla geçti.

Unutulmamalıdır ki, bu devir, Kanuni Sultan Süleyman devri değildir. Nitekim **Girit'i elde tutabilmek adına 1897'de Yunanlarla harbe girmiş; galip geldiği hâlde, İngiltere'nin müdahalesiyle fazla bir netice elde edilememiştir**.

Taviz vermek, geri adım atmak, özür dilemek hoş değil ama, daha büyük kazanç için gayet tabiidir. **Ekonomik ve kültürel gücün ön plana geçtiği XX. asırda çok toprak sahibi olmak da, artık ehemmiyet taşımamaktadır**.

İslâmcı değil, Halife!

İngiltere'nin Cemaleddin Afgânî'ye kurdurduğu ve Halifeliğin Arapların hakkı olduğunu iddia eden İslâmcılık politikası, 1880'lerden beri Arap topraklarında yayılmıştı. Burada bazı dine uzak Araplar arasında ihtilal cemiyetleri kurulmuştu. Sultan Hamid, burada Halifelik nüfuzunu kullanarak dik durabilmiştir. Sultan Hamid, İslâmcı veya Panislamist değildir; Müslümanların halifesidir.

Kimi zaman gururlarını okşayarak, kimi zaman ihsanlarla sadece Arnavudları değil; Arap ve Kürdleri de merkeze bağlı tutabilmiştir. Mesela **Akabe ve Kûveyt** gibi İngiltere'nin emperyalist siyasetinde çok üzerinde durduğu iki hassas noktada doğan krizleri ustaca idare edip bu **stratejik toprakların kaybını önlemiştir**.

Aynı şekilde **Hicaz ve Akdeniz'in anahtarı olan Yemen**'i de elde tutmuştur. **Orduyu ve donanmayı güçlendirmiş; istihkâmlar kurmuştur. Çanakkale, bu sayede müdafaa edilebilmiştir**. İnce diplomasisi ile gerek hakk-ı hükümrânîsini ve gerekse hakk-ı hilâfetini vesile ederek, **çok vatan toprağını elde tutmayı becermiştir**. Fevkalade müşkül bir zamanda devletin birlik ve tamamiyetini muhafazaya muvaffak olmuştur.

Tek kurşun atmadan ver gitsin!

Sultan Hamid'i bu yüzden tenkit edenler; **"Makedonya elden gidiyor!"**, **"Padişah vatan topraklarını satıyor!"** diye **1908'de dağa çıkıp ayaklananlar; 9 sene içinde vatan topraklarının onda dokuzunu kaybettiler**. Jön Türkler daha iktidara gelir gelmez, 1908'de Bulgaristan ve Bosna elden çıktı. İktidar yolunda kendilerini destekleyenlere borçlarını böylece ödediklerine dair dedikodular etrafı sardı.

1911'de Libya, 1912'de Rumeli ve Ege adaları, 1914'te Kıbrıs ve Mısır, nihayet 1918'de Suriye, Filistin, Irak, Arabistan ve Yemen elden çıktı. Ordu merkezi olan Selânik tek

kurşun atılmadan teslim edildi. Harb tehdidi altında olmayan Katar'dan da Jön Türkler 1913'te böyle çekildi. Bunlar olmamış gibi sonra da **Türkistan'ı fethedip Turan hayaline dalanların** bugünkü takipçileri, Padişah'a bir şey söylemeye pek hak sahibi olmasa gerekir.

- **Osmanlı'nın son imparatoru Abdülhamid Han** (*Aziz Üstel*)

Abdülhamid Han II, onunla ilgili yazılan çizilen, onu yerden yere vuran birçok kitaba rağmen ne kan dökücüydü ne de acımasız ve zalim. Bütün bu söylentilerin tam aksine en azılı düşmanını bile bağışlayabilen, yakınlarının demesiyle "**yufka yürekli**" bir padişahı.

Öylesine bağışlayıcı, şefkat ve merhamet doluydu ki, örneğin sadrazam Mithat Paşa'nın, Sultan Abdülaziz'in katlinden dolayı Yıldız Mahkemesi'nin verdiği idam cezasını ömür boyu hapse çevirmiş; **isyan bayrağı açan Jön Türklerle İttihatçıların önde gelenlerini bağışlamış, dahası onlara ve ailelerine maaş bağlamıştı.**

Kurtlar sofrasında tek başına bir adam

Rus Çarı I. Nikola'yla, İngiltere Büyükelçisi Sir Hamilton sohbet ederken (1853), Çar bir ara öne eğilerek şöyle der: "**Önümüzde can çekişen bir hasta var.** Bu da bizim için çok büyük bir fırsat demek! Türk devletinin ölümünden önce biz, aramızda anlaşmalıyız."

Osmanlı'yı ayakta tutmak ya da Avrupalı devletlerle paylaşıp ona son vermek kararını İngiltere verecekti. Frank Edgar Bally'nin "İngiltere'nin Dış Politikası ve Türk Reform Hareketi 1825-1853" adlı tezinde belirttiği gibi **İngiltere, ne Osmanlı'nın güçlenmesini ne de batmasını istiyordu.** İlla da batacaksa bu İngiliz denetiminde olmalıydı. Ancak 1880'de Türk düşmanı Lord Gladstone başbakan olunca, "**Türkler bütün silah ve ağırlıklarıyla Avrupa'yı terk etmeden Doğu sorunu çözülemez. Uygarlığın gelişmesi için onları ya Orta Asya'ya geri sürmeliyiz ya da Anadolu'da yok etmeliyiz!**" buyurdu ve İngiltere, ne öldür ne de ayağa kaldır siyasetini terk etti...

Osmanlı'nın tek başına direnecek gücü yoktu; Abdülhamid Han'ın zekasından başka. Bu öyle bir zekaydı ki, **Alman devlet adamı Bismarck, "Dünyadaki bütün akılların yüzde 90'ı Abdülhamid'de, yüzde 5'i bende, kalan yüzde 5'iye oraya buraya dağılmış"** demişti.

Sultan'ın Başkatibi Tahsin Paşa, "Sultan Hamid bir dünya savaşının çıkacağını görmüştü. **Almanların Fransa ve İngiltere'ye karşı ittifak önereceğini de biliyordu. Bu öneri de Kayzer'in İstanbul ziyareti sırasında geldi. Sultan bir dünya savaşı çıkarsa Osmanlı'nın mutlaka tarafsız kalması gerektiğini her fırsatta dile getiriyordu. Kayzer'e de bunu açıkça söyledi...**"

Ermeniler sahneye çıkar

Alman Türkolog F. Giese "İslam Dünyası Die Velt Des İslam Dergisi'ne 1914 yılında şöyle yazar: "**Osmanlı Devletindeki Hıristiyanlar Avrupa'daki kadar huzur içinde yaşamaktadır.** Ermeniler 1897 ve 1907 tarihlerinde, Avrupa'nın kışkırtmaları sonucu ayaklanınca Osmanlı yönetimi gerekli önlemler almak zorunda kaldı. Yoksa durup dururken Türkler Ermenilere ne baskı uyguladı ne de onları cezalandırdı."

Ermenilerin isyan bayrağını açmasında en büyük etken, başta ABD'nin gönderdiği, din adamı kimliğiyle Türkiye'ye gelip ortalığı karıştırmaktan öte hiçbir iş yapmayan misyonerlerdi. Osmanlı Ermenileri için açtıkları okullar aracılığıyla sürekli onları tahrik ederek, Türk/Müslüman düşmanlığının tohumlarını ekmiş, terör örgütlerinin oluşturulması için büyük çaba harcamışlardır. Amerikalı misyonerler her fırsatta Ermenilerin ezildiğini söyleyerek kilisenin desteğini sağlamış ve Batı'da bir "**Abdülhamid düşmanlığının**" oluşup gelişmesi için geceli gündüzlü çalışmış. **Başta Amerika ve İngiltere ardından da Rusya ve Fransa,** Ermenilerin bağımsızlığı için onları örgütleyip ayaklanmalarını sağlamak istemiş.

Yabancı basında Ermeni cemaati ve Batı kamuoyunun desteğini kazanabilmek amacıyla yoğun bir "**Barbar/Vahşi Osmanlı... Kızıl Sultan**" başlıklı bir kampanya başlatılmış ve Osmanlı Devletinin her isyanı bastırma hareketi "**Vahşi Müslümanlar zavallı Hıristiyanları katlediyor**" başlığı altında Hıristiyan belleklere kazınıyordu. Karşısına dikilip "**daha ne kadar Ermeni öldüreceksiniz**" diye küstahça soran İngiliz büyükelçisine, Abdülhamid Han "Falan gün falan saatte Karadeniz'in falan noktasına yanaşıp, **karaya Ermenileri Türklere karşı silahlandırmak için, şu kadar sandık silah ve malzeme çıkaran İngiliz gemisinde bulunan tüfek kadar Ermeni öldüreceğiz**" demişti. En çok

Ermeni çetecilere göz açtırmadığı ve Kürtlere kurdurduğu *Hamidiye Hafif Süvari Alayları* nedeniyle Avrupa'dan Kızıl Sultan damgasını yiyen padişah, yılmamış ve mücadelesini tahtta bulunduğu 33 yıl boyunca sürdürmüştü.

İngiliz'in petrol tezgahı

Sultan Abdülhamid anılarında İngiltere Büyükelçisinin Anadolu, Suriye ve Hicaz topraklarında, sözüm ona uygarlık tarihine katkıda bulunmak adına, **yeraltı kazıları yapmak** istediğini anlatır. Hatta Londra, İnsanlık ve Uygarlık tarihine öylesine düşkündür ki, kazıların bütün giderlerini de karşılayacağını söyler! Büyükelçi bulunacak **tarihi eserlerin** hiçbir bedel istenmeksizin Osmanlı Devleti'ne teslim edileceğini vurgular. **Abdülhamid Han kazılarda çalışan işçilerin arasına yerleştirdiği adamlarından neler olup bittiğini günü gününe öğrenir:** Bu arada Musul ve Bağdat'taki heyetlerin yüzey çalışmalarını bırakıp **kuyular açmaya başladıklarını** öğrendim. **Adamlar tarihi eser değil petrol arıyorlardı** besbelli... Aradan bir kaç gün geçti geçmedi bu kez elçi ayrı bir haber vermek için geldi, Suriye ve Hicaz topraklarının büyük bölümünü çöl olduğunu, **susuzluk çekildiğini** eğer kabul edersem **insanlık namına (!) kuyular açmaya hazır olduklarını** söyledi. **Ancak bir koşulları vardı; kuyular İngilizlerin çıkan suya halkın olacaktı.**

Padişah İngiltere'nin bu ikiyüzlü politikası üzerine koşullarını kendisinin belirlediği bir anlaşma sağlamak amacıyla kolları sıvadı. Ancak böyle bir anlaşmaya Londra sıcak bakmayınca, Musul ve Bağdat'ta açılan kuyuları kapattırdı, İngilizlerle her konuda başa çıkabilecek olan Almanya'yla masaya oturdu. Almanlar, Musul çevresinde "**eski eser**" aramak istediklerini söylediler: **Alman İmparatoru yanında bazı bilim adamlarını da getirmişti. Bunların eski eser arama isteğini hemen kabul ettim.** Ancak Almanların ne yaptığını yerinde izlemek amacıyla yaverlerimden birini Musul'a yolladım. Hemen bir iki gün sonra Musul'dan ilk rapor geldi; **İngilizler gibi Almanlar da kuyular açıyor, sondajlar yapıyordu.** Aslında Almanya gelip petrol aramak istediğini açıkça söylese, bazı koşullar çerçevesinde izin verecektim. Ama Almanların iki yüzlülüğünü bağışlamadım ve ipe un serme yöntemiyle Almanları oyaladım...

Abdülhamid Han bu arada, sadece Musul ve Bağdat'ın değil başta Hakkari ve Bitlis olmak üzere bölgede petrolün bulunabileceği yerleri tespit ettirmişti. Groskopf adında bir uzman bütün bölgeyi karış karış gezmiş, Kerkük, Zaho, Süleymaniye'nin dışında, günümüz Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalan topraklarda, tam tamına **65 noktada petrol bulunduğunu** saptamış ve Padişaha ayrıntılı bir rapor yazmıştı.

Abdülhamid Han emperyalist devletlerin petrol üzerindeki oyunlarına son vermek amacıyla, biri 1888 diğeri 1889'da olmak üzere **petrolleri padişah mülkü olarak ilan edip hazine-i hassaya (özel padişah hazinesi) bağlamıştı.** Padişahın çıkardığı bu iki ferman İttihatçıların başa geçmesiyle, padişahın özel malı mülkü 1908 yılında Ticaret ve Bayındırlık Bakanlığına devredilecekti. İş bu kadarla da kalmamış İttihatçılar hem İngiltere hem de Almanya'ya petrol imtiyazlarını verecek, Irak'ta bu ikili yağmaya başlayacaktı! **Petrol uğruna Abdülhamid Han, İngiliz tezgahıyla tahttan indirilmiş böylece de Osmanlı'nın sonu hazırlanmıştı!**

Enver Paşa'ya öğütler

Devlet-i Ali Osman'ın dünya savaşı sonrasında dünya sahnesinden çekilmesinin baş sorumlularından Başkomutan Vekili Enver Paşa, Beylerbeyi Sarayı'nda kalan devrik Sultan Abdülhamid'i savaş yıllarında birkaç kez ziyaret eder.

Bu ziyaretlerin birinde, savaşın zora girdiği günlerde Abdülhamid Han'a danışmaya kalkar ve şu yanıtı alır: **Gemiye kaptan yürütür.** Fırtına ya da tehlikenin nereden geleceğine de gene o karar verir. Dışarıdakiler bunu nasıl anlayabilir? Yani benim şu anda yürütecek bir fikrim olamaz. Yalnız denizlere hakim olan devletlere karşı Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın ne yapabileceğini düşünmek gerekir."

Enver Paşa çıktıktan sonra şunları söyler: "Ben bir dünya savaşının çıkacağından emindim. Ancak bizim bu işe girmemiz büyük bir cehalet ve tedbirsizliktir. **Selametimiz tarafsız kalmaktı.** Bugünden sonra artık hiçbir şey yapamazsınız; oturup sonunu beklemekten başka!"

Enver Paşa'nın İstanbul'dan ayrılmadan önce Mersinli Cemal Paşa'ya "Biz Turan yapmak istedik, viran olduk. Bizim en büyük hatamız Sultan Hamid'i anlamamak ve Siyonizme alet olmamızdır. Çok acıdır ama gerçek bu kadar basit... Sağ olsa ve tahtta kalsaydı, Trablusgarp'la ilgili,

İtalya'ya bazı iktisadi tavizler verirdi ama bizi asla Balkan Savaşına sokmazdı. Sonra... Ne yapar eder bizim bu dünya savaşına girmemize engel olurdu..." sözü de ibretlikdir.

- **Sultan Abdülhamid'in vefatı**

Yılmaz Öztuna'nın, İkinci Sultan Abdülhamid'in ölüm yıl dönümü vesilesiyle yazdığı köşe yazısı:

32 yıl, 7 ay, 22 gün hâkan-halife olmuşsa da, devleti şahsen yönetmesi 30 yıl, 5 ay, 9 gündür. 27 Nisan 1909'da tahttan indirilip Balkanlı eşkıyanın yağmasına açılan Yıldız Sarayı'ndan ayrılırken **devleti 10 yıl idare edebilirlerse bir asır idare ettik diye sevinirler** keramete benzer tarihî sözünü söyledi.

10 Şubat 1918 günü saat 15'00'te Beylerbeyi Sarayı'nda öldü. 75.5 yaşında idi. İmparatorluk çatırdıyordu. 25 yaşındaki babam, Irak cephesinde İngilizlere esir düşmüş, Güney Hindistan'da kampta -üç defa firara teşebbüs ettiği için- ekvator güneşinde taş kırıyordu. İstanbul, İzmir, Beyrut gibi en zengin şehirlerimizde insanlarımız açlıktan sokaklarda düşüp ölüyor, çöpçüler topluyorlardı.

İttihatçılar, **Doğu Anadolu'da Ermenilere bugünkü 23 ilimizi vermediği için Kızıl Sultan (Le Soutan Rouge) diyen Fransız tarihçisi** Kont Albert Vandal'ın bu sözünü tahttan alınan Sultan Abdülhamid hakkında kullanırlarken artık vazgeçmişlerdi. Hükümdarı tahtta bıraksa idiler Balkan Savaşı çıkmayacağını, Dünya Savaşı çıksa bile kesinlikle katılmayacağımızı artık anlamışlardı, biliyorlardı.

Aleyhinde vagon dolusu yayın yaptıkları eski hükümdara, tahttaki imparatorlara mahsus devlet cenaze töreni düzenlediler. Hıçkırıklarla cenazeyi izleyen İstanbul halkı, böyle istiyordu. Şehzadelerin arkasında, başkomutan vekili Enver Paşa, başı toprağa eğik, büyük üniforması ile, İttihatçı arkadaşları arasında yaya yürüyordu. Halkın gözyaşları, Cennet-Mekân için değildi. Bir daha avdet etmeyecek o haşmetler, o şevketler, o debdebeler, o satvetler içindi. **Bir büyük millet, iki bin beşyüz yıllık gayretinin eseri olan Cihan Devleti'nin batışına ağılıyordu. Osmanlı milleti, Türkiye Cumhuriyeti devletini kurup tarih sahnesinden çekilecektir.** Batarken bile böyle bir eser oluşturacak kudrette idi.

Gelmiş geçmiş en büyük devlet başkanlarımızdan biri ve bir **diplomasi dehası** olan Sultan Abdülhamid'in değerini bugünkü kuşaklar biliyor.

“Abdulhamid, öldüğü zaman, kendisine yapılan ve içten gelen muhteşem tören, onun hâturasına karşı ve uğradığı haksızlıkları tamir için gösterilmiş bir saygı idi. Bu hazin törende eski düşmanları olan ve kendisini tahttan indiren İttihatçıların iki büyük siması, Talât Paşa ve Enver Paşa, hüngür hüngür ağlamışlardı.” (Atsız)

II. Abdülhamid Han ve ailesi, nezaret altında tutulduğu **Beylerbeyi Sarayı'nın ancak iki odasını kullanabiliyorlardı.** (Rahim Er)

“31 Mart Vak'ası ile tahttan indirilen ve İttihatçılar tarafından Selanik'e sürülen II. Abdülhamid, Balkan Harbi'nin patlak vermesi üzerine İstanbul'a geri getirildi. Hâkân-ı Sâbık, beş yıl boyunca Beylerbeyi Sarayı'nda sıkı gözetim altında yaşadı.

Cihan Harbi'nde (1914–1918) cephelerden gelen acı haberler karşısında çok üzülen yaşlı hünkâr, her yanı tarih kokan ama merkezî ısıtma sistemine ve diğer saraylardaki gibi ihtişamlı şöminelere sahip olmayan Beylerbeyi Sarayı'nda, **mangal ateşiyle ısıtılan bir odada** ölümü karşılamak zorunda bırakılmıştı.

5 Şubat 1918'de **şiddetli soğuk algınlığı** sebebiyle rahatsızlanan II. Abdülhamid, saray doktorunun verdiği ilaçları kullanınca akşama doğru iyileşir gibi oldu.

.....

Kahveden bir yudum içti; ama ikinci yudumu içmeden kahve Müşfika Hanım'ın avucuna döküldü ve yüksek sesle "Allah!" diyen Abdülhamid'in başı Müşfika Hanım'ın koluna düştü.

Abdülhamid, hayatının son dakikalarına kadar şuurunu kaybetmemişti. O ânlardaki vasiyeti de harfiyen yerine getirildi. **Göğsüne ahidnâme duası, yüzüne Hırka-î Saâdet destimali, tabutun üzerine de siyah Kâbe örtüsü örtüldü.**”

“Ahmet Refik Bey'in ifadesiyle neredeyse bütün bir İstanbul halkı yollara dökülmüş Topkapı Sarayı'ndan II. Mahmud Han Türbesi'ne doğru götürülen cenaze alayını takip ediyorlardı. Gözlerden yaşlar süzülüyor, yüzlerde büyük bir hüznün derin çizgileri okunuyordu.

Bu durum halkın, son on senenin muhasebesini yaptığını, nereden nereye geldiklerini ve belki de kıymetini bilemedikleri büyük Hakan'a karşı, son demde de olsun bir özür ve af dileme şuurunda olduklarını göstermekteydi.

Nitekim evlerinin pencerelerinden birtakım kadınların dışarı çıktıklarını ve şöyle bağırdıkları işitiliyordu: **"Bize ekmeği 10 paraya yediren, kömürün okkasını 5 paraya aldırın padişahım, bizi bırakıp nereye gidiyorsun?.."** Kadınların bu haykırıları Cihan Harbi sonrası Osmanlı Devleti'nin düştüğü feci malî manzaraya işaret etmekteydi.

Siyasi vaziyet ise ekonomiden betedi. Artık Cihan Harbinin acı neticesi görünmüştü. **İttihatçılar, altı milyon kilometrekareden fazla olarak devraldıkları devleti bir milyon kilometrekareye düşürmüşlerdi. O da düşman çizmesi altına girmek üzereydi.** Nitekim Mondros Mütarekesi ile bunu da başaracaklardı.

Dolayısıyla bugün toprağa verilmek üzere götürülen cenaze, sanki bir devrin padişahı değil 622 yıllık bir devletti.

Sonunda Sultan Abdülhamid'in cenazesi dualar, tekbirler eşliğinde dedesi Sultan 2. Mahmud için inşâ edilen ve amcası Sultan Abdülaziz'in de medfun bulunduğu türbeye "Allah! Allah!" nidalarıyla getirildi ve hürmetle kabre indirilip defnedildi.

Böylece Osmanlı tarihinin en muhteşem padişahlarından birisi daha fâni âlemden bâkî âleme göç etmişti."

Sultan Abdülhamid, son dakikasına kadar kendini kaybetmemişti. Hattâ vasiyet etmişti: Göğsüne ahidnâme duâsı konacak, yüzüne Hırka-i Saadet destimâli, siyah Kâbe örtüsü örtülecekti. Bu vasiyet harfiyen icra edildi. Sultan Abdülhamid'in tabut içinde, beyaz kefenler arasında, **kemikleri sayılan çıplak göğsünde ahidnâme duâsı, yüzünde siyah Kâbe örtüsü, ak sakalı, ebediyete doğru kapanmış gözleriyle** üryan ve perişan, Hırka-i Saadet dairesinde yatışı cidden elimdi; Sultan Abdülhamid hâşiâne bir vaziyette Huzûr-ı İlâhî'ye gidiyordu... Cenâze, Bâb-ı Hümâyûn'da çıktı. Sokaklar insandan görünmüyordu. (*Vak'anüvis Ahmed Refik Bey*)

• **Sultan Abdülhamid Han'dan Sonra Başımıza Gelenler** (*Dr. İbrahim Pazan*)

Sultan İkinci Abdülhamid Han, devrinin önemli yabancı devlet adamlarının dahi takdir etmek zorunda kaldıkları deha seviyesindeki siyasetiyle Balkan devletlerinin birleşmesini önlemiş, kendisinden sonra çıkacak Balkan Savaşı'nı, dolayısıyla da Birinci Dünya Savaşı'nı 30 sene geciktirmişti. Balkanlar üzerinde Rusya ile Avusturya-Macaristan'ın anlaşmasına imkân vermemiş, ikinci devlet Almanya'yı kazanarak, birinci devlet İngiltere tarafından yutulmayı önleyebilmişti.

Memleketi savaştan uzak tutarak, bütün gücüyle eğitim ve bayındırlık faaliyetlerine yüklenmişti. Zamanında sadece Yunan Savaşı çıkmış, o da 32 gün sürmüş ve zaferle sonuçlanmıştı. O tarihte, dünyanın büyük bölümünü ele geçiren **sömürgeci Hristiyan devletler, zirveye yaklaşmışlardı. Zirveye varınca, tabii olarak iniş başlayacaktı. Bu inişe kadar Osmanlı Devleti mevcut durumunu muhafaza edebilirse, daha sonra sömürgeci devletlerle hesaplaşma başlayabilirdi.** Önemli olan, o an geldiğinde her bakımdan güçlü olmaktı. **İşte Sultan İkinci Abdülhamid Han'ın siyaseti bu idi.**

Asıl Yıkılış: İkinci Meşrutiyet

Osmanlı İmparatorluğu'nun asıl yıkılış tarihi, İkinci Meşrutiyet'in ilan edildiği 23 Temmuz 1908'dir. **Batı, tarihimizdeki bu önemli kırılma noktasında emeline ulaşmış, devleti parçalayıp paylaşmalarının önündeki en büyük engel olan Sultan İkinci Abdülhamid Han'ı nihayet etkisiz hale getirmişti.** Felâketler daha İkinci Meşrutiyet ilan edilip yönetim Sultan İkinci Abdülhamid Han'dan İttihatçılara geçer geçmez başlamıştı.

İttihatçıların **"inkılap"** diye övündükleri ve milli bayram ilan edip her sene şenliklerle kutladıkları bu tarihten 2 ay kadar sonra, 5 Ekim 1908'de, **Bulgaristan** (96 bin kilometre kare) Osmanlılardan ayrıldı. Aynı gün Avusturya-Macaristan, **Bosna-Hersek'i** (52 bin kilometre kare) topraklarına kattı. 1911-12 yıllarında Trablusgarp'ta İtalya ile yapılan savaş sonunda **Trablus vilayeti** (1 milyon 59 bin kilometre kare) ile **Bingazi sancağı** (700 bin kilometre kare) yani Libya kaybedildi.

İttihatçıların Büyük Hatası

İttihatçılar ihanet derecesine varan bir gafletle, Sultan İkinci Abdülhamid Han'ın bizzat körüklediği **kiliseler ihtilafını, 1910'da çıkardıkları bir kanunla hallettiler**. Böylece Balkan milletleri Osmanlı'ya karşı kolayca birleşti. 1912'de patlayan Balkan Savaşı'nda koca imparatorluk, **Karadağ, Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan** gibi Balkan devletçikleri karşısında bozgun yaşadı. Bu devletler **Osmanlı'dan, Selanik, Manastır, Kosova, Yanya, İşkodra, Akdeniz Adaları vilayetleri ile Edirne vilayetinin Dedeağaç ve Gümülcine sancaklarını, Girit ve Sisam'ı (167 bin kilometre kare) kopardılar**.

Sultan İkinci Abdülhamid Han'ın "**Memleketi benden sonra on sene idare etsinler, yüz sene idare etmişler sayacağım.**" dediği İttihatçılar bununla da kalmadılar. 1914'te devleti, bu defa da dünyanın süper güçlerine karşı Almanya safında Birinci Dünya Savaşı'na soktular. **1914 sonunda İngiltere Kıbrıs (9 bin kilometre kare) ile Mısır (994 bin kilometre kare) ve Sudan'ı (2 milyon 294 bin kilometre kare) ilhak etti. 1918'de savaş bittiğinde imparatorluğun kalan toprakları da yağma edilmiş, bugünkü Irak, Suriye, Lübnan, İsrail, Ürdün, Yemen ve Suudi Arabistan devletlerinin bulunduğu topraklar elden çıkmıştı. Sonuç olarak 1908'de 9 milyon kilometre kare olan imparatorluk topraklarını kaybederek on sene içinde 780 bin kilometre kareye düşmüş olduk.**

Vaktiyle İttihat ve terakki fırkasının içinde Abdülhamid Han'a düşmanlık eden Filozof Rıza Tevfik ve Süleyman Nazif pişmanlıklarını şiirleri ile dile getirmişlerdir.

- Rıza Tevfik:

Tarihler adını andığı zaman, Sana hak verecek hey Koca Sultan, Bizdik utanmadan iftira atan, Asrın en siyasi Padişahına. >	“Pâdişah hem zâlim, hem deli” dedik, İhtilâle kıyam etmeli dedik; Şeytan ne dediyse, biz ‘belî’ dedik; Çalıştık fitnenin intibahına.
Dîvâne sen değil, meğer bizmişiz, Bir çürük ipliğe hülyâ dizmişiz. Sade deli değil, edepsizmişiz. Tükürdük atalar kıblegâhına.	Milliyet dâvâsı fiska büründü, Ridâ-yı diyânet yerde süründü, Türkün ruhu zorla âsi göründü, Hem peygamberine, hem Allâh'ına.

- Süleyman Nazif:

"Padişahım gelmemişken yada biz, İşte geldik senden istimdada biz, Öldürürler başlasak feryada biz, Hasret olduk eski istibdada biz."	Dem-bedem coşmakta fakr-u ihtiyaç, Her ocak sönmüş ve susmuş, millet aç. Memleket mâtemde, öksüz taht-u taç, Hasret olduk eski istibdâda biz.
--	--